

Jernej Kopitar v očeh srbskih filologov (1864–1980)

Kopitarjevo ime in delo v srbskem literarnem prostoru spremljamo od leta 1864. Recepcija je potekala v srbskem časopisju in knjigah znotraj odnosa Karadžić-Kopitar. Posebnih prispevkov o Kopitarju je bilo objavljeno malo. Prva monografija *Kopitar in Vuk* je izšla na Srbskem ob 200-letnici Kopitarjevega rojstva.

Ključne besede: Jernej Kopitar, recepcija, Srbski literarni zgodovinarji in jezikoslovci

Jernej Kopitar in the Eyes of Serbian Philologists (1864–1980)

The name and work of Jernej Kopitar in the Serbian literary space can be traced back in 1864. The reception took place in Serbian journals and books within the Karadžić-Kopitar relationship. Few special articles about Kopitar have been published (1879, 1888). The first monograph 'Kopitar and Vuk' was published in Serbia on the 200th anniversary of Kopitar's birth.

Keywords: Jernej Kopitar, reception, Serbian literary historians and linguists

1 Uvod

Jernej Kopitar in njegovo delo sta s spoštovanjem in priznanjem trajno zapisana v srbski kulturni zgodovini. V prvih objavljenih delih (1814) srbski filolog Vuk Stefanović Karadžić ni smel izraziti neskončne hvaležnosti svojemu učitelju Kopitarju, ker je bil begunec iz Turčije. Eden najvidnejših srbskih jezikoslovcev akademik Aleksandar Belić je o Kopitarju zapisal: »Ono što je Kopitar učinio za Vuka i kao čoveka, i reformatora i sabirača narodnih pesama – to je mnogo više nego što je i jedan učitelj učinio za svoga učenika« (Belić 1937: 8). Slovenski publicist Tone Potokar (1908–1985), ki je v jugoslovanskih časopisih objavil številne članke o slovenski književnosti in veliko prevajal v slovenščino, je imel prav, ko je zapisal, da »je Kopitar v srbski književnosti v veliki meri zapostavljen zaradi neznanstvenih razlogov« (Potokar 1964: 12). Iz bibliografije srbskih knjig, ki so bile natisnjene v obdobju med 1868 in 1944, je razvidno, da o Kopitarju ni izšla niti ena publikacija. Leta 1980, ob 200-letnici Kopitarjevega rojstva, je bila na Srbskem objavljena knjiga *Kopitar in Vuk* (Dobrašinović 1980), v kateri je Kopitarjev prispevek za srbsko kulturno zgodovino zelo skromno predstavljen.

Namen prispevka je pokazati, kako so srbski literarni zgodovinarji in jezikoslovci sprejemali Kopitarja in njegovo delo. Ker na Srbskem ni posebnih prispevkov o Kopitarju, smo kot izhodišče za raziskavo uporabili tisto, kar so srbski filologi posvetili Vuku Karadžiću.

Utemeljeno se sprašujemo, zakaj se o Vuku in Kopitarju ni pisalo v najstarejši srbski in nasploh slovanski literarni reviji (*Letopis Matice srpske*) v obdobju 1814–1846. Znano

je, da Matica srpska na Vukovo jezikoslovno in književno delo ni gledala pozitivno, ker je bil tedanji urednik omenjenega časopisa Sava Tekelija (1761–1842) odločen nasprotnik Vukove reforme pravopisa (Pijanović 2020: 162).

2 Obdobje 1864–1900

1864

Ko je Vuk Karadžić leta 1864 umrl, je na pogrebu govoril profesor novosadske gimnazije Aleksandar Sandić (1836–1908), ki je končal slavistični študij na Dunaju pri profesorju Franu Miklošiču. V njegovem pogrebem govoru je bil Kopitar le bežno omenjen: »Poznavši se s Kopitarom posta Vuk malo po malo književnik, al književnik, kakav neponiče u narodu do njega, i on književnikom osta do smrti – punih pedeset godina« (Sandić 1864: 22). Istega leta je srbski književnik Stevan Pavlović (1829–1908) v svojem prispevku o Vuku napisal: »Kopitar mu je ulio u glavu i tu veliku misao da u književnim svojim poslovima crkvenoslovenski jezik zameni čistim narodnim jezikom« (Pavlović 1864: 117).

1879

Enega redkih prispevkov o Kopitarju je objavil pisatelj Đorđe Rajković (1826–1886), ki je bil eden najbolj izobraženih Srbov v XIX. stoletju (Anonim 1887: 138). Gre za besedilo, ki je nastalo na podlagi neobjavljenih Kopitarjevih pisem (Rajković 1879a: 68). V prispevku o Kopitarju omenja njegove prispevke in ocene, ki so bili namenjeni srbskim piscem (Dositej Obradović, Lukijan Mušicki, V. Karadžić), kar je bilo več let prej, preden sta o tem pisala vplivni srbski filolog Ljubomir Stojanović (*Vukova prepiska* 1907–1913) in slovenski filolog Rajko Nahtigal (*Jerneja Kopitarja spisov II. del* 1944). Kopitarjev življenjepis izpod peresa Rajkovića je ponovno izšel leta 1950 (Rajković 1950).

1888

Ob stoletnici Vukovega rojstva je srbski filolog in politik Jovan Bošković (1834–1893), ki je bil privrženec Vukove pravopisne reforme, na tej proslavi izrazil hvaležnost slovenskem filologu: »Kopitar beše veliki dobrotvor Vukov. Hvala Kopitaru i svima koji su Vuku pomogli! Njegova ljubav prema narodu, neka nam je za ugled, a tako isto njegova vrednoća, istrajnost, savesnost i objektivnost. Kopitarova pisma su još malo ispitana, kada se to uradi Kopitarova ličnost će se dovoljno osvetliti, pa se neće, po tradiciji, sumljiti na njega« (Bošković 1888: 71).

1889

V časopisu Ministrstva za prosveto Kraljevine Srbije je izšel prispevek, posvečen Kopitarju, izpod peresa srbskega literarnega zgodovinarja Andra Gavrilovića (1864–1929), v katerem je srbskim bralcem predstavil življenje in delo velikega slovenskega filologa

(Gavrilović 1889: 198). Gavrilović je bil prvi med srbskimi literarnimi zgodovinarji, ki je izčrpno pisal o slovenski književnosti (Gavrilović: 1895).

3 Obdobje 1900–1940

1904

Na začetku XX. stoletja je v Beogradu izšla knjiga literarnega zgodovinarja Andra Gavrilovića z naslovom *Književne slike*, v kateri lahko najdemo biografije pomembnih slavistov: Dobrovskega, Šafárika, Kopitarja, Jungmana. Kolara, Štura (Gavrilović 1904: 39). O Kopitarju napiše:

Vse življenje je posvetil preučevanju slovanskih jezikov in slovanstva. Kopitar je želel, da bi v Sremskih Karlovcih odprli Srbsko univerzo. Vneto je iskal zveze z literarnimi prvaki. Najprej se je zapletel v razmerje s srbskim pesnikom Lukijanom Mušickim. Vuk Karadžić je bil najboljši privrženec njegovih načel o knjižnem jeziku in pravopisu. Misel, da bo središče slovanstva s Šafarikom v Pragi, toda ne na Dunaju, kot je želel, je bila zanj težka, bil je strt in žalosten.

1908

Ko je leta 1907 izšla prva knjiga Vukove korespondence, je srbski jezikoslovec Aleksandar Belić v Srbskem književnem glasniku zapisal:

Prepiska sa Kopitarom, koja se i najbolje sačuvala, i koja je najveća, čini središte ove pre-piske i osvetljava njihovo prijateljstvo koje je trajalo punih trideset godina, od dolaska Vuka u Beč do smrti Kopitarove. Kopitar je odmah u početku ocenio velike sposobnost Vukove i preokao veliki značaj njegovog rada (Belić 1908: 183). Stalno ga je upućivao da se drži samo narodnog jezika, a takođe ga je ostavljao da sam uradi mnoge poslove. Ono o čemu će se svi složiti – to je velika ljubav Kopitarova prema Vuku i njegova požrtvovanost za sve što se Vuka ticalo.

1914

V svojem literarno zgodovinskom delu o novjši srbski književnosti je znani srbski literarni zgodovinar in kritik Jovan Skerlić (1877–1914) o Kopitarju napisal:

Ne samo početak rada Vuka Karadžića no i ceo njegov rad nemogućno je odeliti od ličnosti Slovenca Jerneja Kopitara. Karadžić ne bi mogao prodrati u evropsku javnost bez Kopitara, koji je bio u prijateljskim odnosima s V. Geteom, V. Humboltom, F. A. Volfom, J. Grimom i F. Šlegelom. Kopitar mu je stvorio veze u Rusiji i pomogao da tamo stekne priznanje i dobije finansijsku pomoć. On je Jakoba Grima i nemačke pisce zainteresovao za srpsku narodnu poeziju. On je za Getae prevodio na nemački čitave narodne pesme. Njegovi članci o srpskim stvarima i prikazi o srpskoj književnosti u bečkim časopisima privukli su pažnju zapadnog, naročito nemačkog književnog sveta. (Skerlić 1914: 113)

1921

Srbski literarni zgodovinar in kritik Ljubomir Stojanović (1860–1930) je v časopisu *Srbski književni glasnik* objavil prispevek Kopitar prema Srbima, v katerem je napisal:

Kopitar je stvorio Vuka književnikom, i da njega nije bilo, najverovatnije Vuk ne bi ni bio književnik. On je stvorio u Vuku svesno znanje toga jezika, koje je dotle bilo nesvesno (Stojanović 1921: 588). Samo je Vuk mogao znati i svesno razlikovati šta je srpski dobro rečeno, šta je nakalempljeno u duhu tuđih jezika, bilo u rečima bilo u načinu izražavanja. Nama je danas, posle sto godina, teško da razumemo kako je jedan čovek mogao toliko raditi za drugoga, a bez svoje lične koristi. To je bilo nerazumljivo i savremenici i pripisivali su njegovu toliku revnost težnji da se odvoje Srbi od Rusa i da ih pokatoliči ili pounijati.

Po mnenju profesorja Stojanovića je bila to grda kleveta, ki so mu jo namenoma pripisovali nasprotniki, kot tudi Vuku Karadžiću. Naj omenimo še to, da je Stojanović objavil celovito Kopitarjevo korespondenco v šestih knjigah (1907–1914). Na enem mestu v imenovanem časopisu *Srpski književni glasnik* je Stojanović o Kopitarju razmišljal takole: »Kopitar je slabo poznavao duh i ideologiju srpskog naroda, kad se nadao da će se Srbi moći odvojiti od Rusije podizanjem kulture i uvođenjem u književnost narodnog jezika«. Čeprav je bil Stojanović do Kopitarja precej kritičen, je svoje besedilo o slovenskem filologu zaključil: »Njegovo ime se bo s hvaležnostjo omenjalo v srbskem narodu, vse dokler se bo omenjalo Vukovo ime« (Stojanović 1921: 598).

1926

V prvi skupni enciklopediji Srbov, Hrvatov in Slovencev (1925–1929), ki so jo ustvarili znani srbski zgodovinar Stanoje Stanojević (1874–1937) in številni sodelavci, Jernej Kopitar ni omenjen, čeprav lahko v isti enciklopediji najdemo podatke o drugih pomembnih slavistih, kot so Dobrovski, Šafārik, Vostokov ... Sodelavec omenjene enciklopedije je bil, med drugimi, tudi srbski jezikoslovec Aleksandar Belić (*Narodna enciklopedija srpsko-hrvatska-slovenačka, knjiga II* 1926).

1935

Prav znameniti srbski filolog, akademik Aleksandar Belić (1876–1960) je v svojem predavanju na Kolarčevi univerzi v Beogradu, ki je hkrati izšlo kot knjiga, govoril o Vuku in njegovem boju za srbski knjižni jezik in pravopis: Jerneja Kopitarja je omenil le kot Vukovega učitelja (Belić 1935: 27).

1937

Na proslavi Beograjske občine ob 150. obletnici Vukovega rojstva je govoril univerzitetni profesor Pavle Popović (1868–1939), predsednik Srbske književne zadruge: »Kopitar je bio Vukov anđeo hranitelj. Uz Vuka i oko njega nastala je jedna blagorodna duhovna zajednica Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je prethodila stvaranju zajedničke države – Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca« (Popović 1937: 74).

4 Obdobje 1945–1980

Po drugi svetovni vojni se je v srbskem časopisju veliko pisalo o Vuku Karadžiću, Kopitarja pa so omenjali le mimogrede. Naj tu omenimo članek Aleksandra Belića iz leta 1947 pod naslovom Vuk in Slovani (Belić 1947: 6), v katerem o Kopitarju piše:

Težko je v nekaj vrsticah opisati, kaj je bil Kopitar za Vuka. Kopitar je v Vuku videl genialnega moža, ki je imel poleg izrednega poznavanja jezika in drugih značilnosti srbskega ljudstva gibkega duha in izjemen literarni talent. Narava, dovzetna za vsak pouk in sposobna opraviti tudi najtežje naloge, in Vuk je videl v Kopitarju zanesljivega voditelja za vsa znanstvena vprašanja in zvestega prijatelja in učitelja v vsem, kar mu je manjkalo. Kakšen je bil Kopitar v teh za Vuka zelo težkih časih, se vidi iz dejstva, da je moral Kopitar pred dunajsko policijo in drugimi oblastmi pogosto braniti Vuka, pričati o njegovem ugledu in sposobnostih, včasih tudi z osebnimi tveganji, ga braniti pred ostudnimi obtožbami.

1949

Kmalu po drugi svetovni vojni, je izšla prva skromna knjiga o življenju in delu Vuka Karadžića, ki jo je objavil srbski pesnik in esejist Božidar Kovačević (1902–1990). O Kopitarjevem vplivu na Vuka Kovačević piše: »Kopitarev udeo u Vukovom radu vrlo je značajan. To je i sam Vuk potvrdio tri decenije kasnije kad je bio mnogo poznatiji od svog učitelja. Kopitar je odmah ocenio Vukovu vrednost, a jednom je svom zemljaku Županu javio: Srbi će vas sve za sobom ostaviti« (Kovačević 1949: 16).

1964

Srbski pisatelj, pesnik in esejist Miodrag Popović (1920–2005) je bil avtor še ene monografije o Vuku Karadžiću, ki prinaša nov pogled na Kopitarjev vpliv na celotno Vukovo delo: »Posle prve faze Kopitarevog mentorstva Vuk i Kopitar ostaće do kraja života saradnici koji zajednički rade, koji zavise jedan od drugoga u ovoj istoj meri u ukojoj su potpuno nezavisni. Uticaj koji je Kopitar izvršio na Vuka, nije ništa manji od uticaja koji je Vuk izvršio na Kopitara« (Popović 1964: 3).

1980

Ob dvestoletnici Kopitarjevega rojstva je znani srbski jezikoslovec Pavle Ivić (1924–1999) objavil prispevek o Kopitarjevem pozitivnem vplivu na književno delo Vuka Karadžića (Ivić 1981: 149): »Ker je Vukova vloga pri demokratizaciji srbske kulture, oblikovanju srbske nacionalne biti in reševanju folklorne dediščine pred pozabo v osnovi zelo pozitivna, mora biti enaka tudi ocena Kopitarjeve vloge v srbski zgodovini. Malo je ljudi izven srbskega naroda, ki si zaslužijo tako visoko priznanje našega naroda, kot je Jernej Kopitar«.

5 Zaključne misli

Najbolj izobraženi srbski literarni zgodovinarji Đorđe Rajković (1789) in Andra Gavrilović (1888, 1904) ter univerzitetni profesorji Jovan Skerlić (1914) in Pavle Popović

(1937) so z velikim spoštovanjem ocenjevali Kopitarjev vpliv na književno delo Vuka Karadžića. V svoji biografiji, natisnjeni in posvečeni Vuku Stef. Karadžiću, je znani srbski jezikoslovec Ljubomir Stojanović poleg Kopitarjevega sistematičnega kulturnega koncepta poudaril tudi njegovo politično težnjo za oddaljevanje Srbov od Rusov. Največja srbska jezikoslovca, Aleksandar Belić in Pavle Ivić, ocenjujeta Kopitarjev prispevek k srbski književnosti in kulturi v pozitivni luči. O številnih zaslugah Jerneja Kopitarja za srbsko književnost in kulturo bi lahko napisali posebno knjigo. Zakaj se to doslej še ni zgodilo? Ugledni srbski jezikoslovec Aleksandar Belić, ki je bil avtor številnih člankov in predavanj o Vuku Karadžiću, s hvaležnostjo piše o velikem slovenskem filologu, vendar ni našel moči in časa, da bi o njem objavil posebno publikacijo.

LITERATURA

- ANONIM, 1887: Nekrolog: Đorđe Rajković. *Letopis Matice srpske* 150/2. 138–42.
- Aleksandar BELIĆ, 1908: Vukova prepiska. *Srpski književni glasnik* 1. 183–91.
- Aleksandar BELIĆ, 1935: *Borba oko našeg književnog jezika i pravopisa*. Beograd: Kolarčev narodni univerzitet.
- Aleksandar BELIĆ, 1937: *Delo Vukovo. Povodom stopedesetogodišnjice od Vukovog rođenja*. Beograd: Kolarčev narodni univerzitet.
- Aleksandar BELIĆ, 1947: Vuk i Sloveni. *Borba* 20. IX. 6.
- Jovan BOŠKOVIĆ, 1888: *Vuk Stef. Karadžić (1787–1864)*. Beograd: Štamparija Kraljevine Srbije.
- Golub DOBRAŠINOVIĆ, 1990: *Kopitar i Vuk*. Beograd: Rad.
- Andra GAVRILOVIĆ, 1889: Jernej Kopitar. *Prosvetni glasnik* 30. 4. 198–208.
- Andra GAVRILOVIĆ, 1895: *Pisma o književnosti u Slovenaca*. Beograd:
- Andra GAVRILOVIĆ, 1904: *Književne slike. Dobrovski. Šafarik, Kopitar, Jungman, Kolar, Štur.* Beograd: Električna štamparija P. Jockovića.
- Pavle IVIĆ, 1981: Kopitarov uticaj na Vuka Karadžića. *Slavistična revija* 29/2. 149–58.
- Božidar KOVAČEVIĆ, 1949: *Vuk Stefanović Karadžić*. Beograd: Novo pokoljenje.
- Stevan PAVLOVIĆ, 1864: Vuk Stefanović Karadžić i književna radnja njegova. *Srbski letopis* 109. 115–34.
- Petar PIJANOVIĆ, 2020: *Srpska kultura u XVIII i XIX veku*. Novi Sad: Matica srpska.
- Pavle POPOVIĆ, 1939: Proslava stopedesetogodišnjice rođenja Vuka Stef. Karadžića. *Beogradske opštinske novine* 1. XI. 38–40.
- Miodrag POPOVIĆ, 1964: Vuk Stefanović Karadžić 1787–1864. *Književne novine* 2. X.
- Tone POTOKAR, 1964: Slovenačka književna kronika. *Književne novine* 21. II. 12.
- Đorđe RAJKOVIĆ, 1879a: Jernej Kopitar. *Srpska zora* 4. Dunaj: Kosta Mandrović. 68–70.
- Đorđe RAJKOVIĆ, 1879b: Jernej Kopitar. *Srpska zora* 5. Dunaj: Kosta Mandrović. 86–7.
- Đorđe RAJKOVIĆ, 1950: Jernej Kopitar. *Izabrani spisi*. Novi Sad: Matica srpska. 108–17.
- Aleksandar SANDIĆ, 1864: *Beseda na opelu dr Vuka Stef. Karadžića*. Dunaj: Štamparija jermenski manastir.
- Jovan SKERLIĆ, 1914: Jernej Kopitar i Vuk Karadžić. *Istorija nove srpske književnosti*. Beograd: Knjižara S. B. Cvijanovića. 244–75.
- Ljubomir STOJANOVIĆ, 1921: Kopitar prema Srbima. *Srpski književni glasnik* 1/1. 588–99.

REZIME

Kopitarevo ime i rad u srpskom književnom prostoru pratimo od 1864. godine. Recepcija se odvijala u srpskim novinama i knjigama u okviru odnosa Karadžić-Kopitar. Objavljeno je nekoliko posebnih članaka o Kopitaru. Prva monografija Kopitar i Vuk objavljena je u Srbiji povodom 200-godišnjice Kopitarevog rođenja. Možemo zaključiti da je ključna uloga Kopitara u radu Vuka Karadžića u XX veku počela da se zaboravlja.